

KULTUR

Janssons målningar har sina egna gåtor

Kristina Janssons gör sin första stora separatutställning på Borås konstmuseum. Mikael Olofsson möter ett konstnärskap som inte låter sig generaliseras och konstaterar kort och gott att utställningen är fantastisk.

KONST

BORÅS KONSTMUSEUM

Kristina Jansson
T o m 5/4

En konstkritik som gärna orienterar sig i samtiden genom att urskilja tendenser och sortera konstnärer i fack har inga som helst problem med att i Kristina Jansson se Sveriges kanske främsta nyfigurativa målare. Hur ludvig den termen nu än kan vara. Grovt inringat skulle det röra sig om målare som gärna utgår från motiv som inte nödvändigtvis är belägna i det egna rummet eller den egna biografien utan redan är medierade. Som filmscener eller fotografier, historiska dokument eller intressanta nätupptäckter. Det handlar mindre om en uppdaterad fotorealism från sjuttioalet än om ett slags bildarkeologi som i det långsammaste och svåraste av medier hejdar informationsbruset, tar sig igenom ytan, blottlägger underliggande strukturer, gräver sig ner i den kollektiva drömmen eller mardrömmen – eller den högst privata, för den delen. Men nu när Kristina Jansson på Borås konstmuseum gör sin första större museiutställning så inser jag att en sådan generalisering knappast fångar in henne. Varje målning har sin egen gåta, sin egen kuslighet, sin egen problemställning, också sin egen tydlighet.

UTSTÄLLNINGEN ÄR FANTASTISK. Nära trettio målningar visas, de flesta i stora format, många från senare år. Skivstudiointeriörerna *Echo Chamber* från 2007 blev väl något av ett genombrottsverk, med motiven hämtade från Godards film om Rolling Stones inspelning av *Symphathy for the Devil*. En senare serie målningar har en liknande kulturreferens, lika skenbart tydlig och läckert lättplacerad den: en studioscen från inspelningen

av Hitchcocks *Fåglarna*, med Tippi Hedren i en telefonkiosk omgiven av tekniker och kameramän och, förstås, fåglar. Men här får man hejda sig i igenkännandet. Något av de intressantaste med Janssons hållning har just med relationen till motivet att göra. Själv vägrar hon att se sig som en "indexikal målare", med andra ord "knuten till tid, rum eller annan typ av kronologi", som Lars Erik Hjertström tolkar begreppet i ett katalogförord. Hellre talar hon om målningen som "en plats för en hela tiden pågående händelse, i ett fördröjt nu".

MEN ATT FÖRLAGAN inte skall ses som ett objektivet korrelerat (och att målningen inte "handlar om" inspelningen av *Fåglarna*) innebär inte att referensen skulle vara oviktig. Vare sig man tycker att bildkälla och målning bildar en skärningspunkt eller tvärtom sätter varandra på glid så är relationen avgörande: spänningen mellan målning och utgångspunkt ligger ju på så många plan, kulturellt, medietekniskt, kanske också i hur drömmar och föreställningar skapas i vår tid och vad som händer när de vandrar in i minnet och vidare ut i nya bilder. Bilder som också så att säga kan "slinta" mot källan: i *Bird Blind* har ytglansen på den fotografiska förlagan från filmstudio tagits med i målningen så att partier vitmåls. I *Bird Mind* har Jansson istället tagit sin utgångspunkt i en fantasi om hur fåglar egentligen ser – de många rumsligheterna i målningen blir till idel osynliga glasrutor att flyga in i och krossa nacken mot.

ATT REFERENSEN ÄR väsentlig och ger målningarna resonans beror kanske bara på att jag informerats om dem, blir min nästa, skeptiska tanke. Ett starkt verk som *Molotovs Magic Lantern* har ingen, alltså ingen som jag känner till, och det gäller förresten de flesta, vilket inte är till hinder för vare sig upplevelse eller tolkning. Målningen med den frånvända figuren och lokalen som partiellt är utbränd, fast andra ytor och rum är skinande blanka och fina, går tillräckligt djupt ändå.

MIKAEL OLOFSSON

VÄVEN SPRICKER. Besöksstatistiken har gått ned, borta är bibliotekens funktion att vara den plats där man kunde

När kulturlivet

I samband med att Umeå blev kulturhuvudstad 2014 invigdes det kombinerade kulturhuset och hotellet Väven.

Catharina Thörn undrar hur byggnaden, som saknar en grundad analys av stadens sociala och kulturella dynamik, kunde få det prestigefyllda Kasper Salinpriset.

I kulturteoretikern Fredric Jameson klassiska bok *Postmodernism or, the cultural logic of late capitalism* publicerad 1981 finns en skarp och underhållande analys av Hotell Bonaventure i Los Angeles. Jameson menar att hotellet skall förstås som en ny form av hyper-rum där vi som individer slussas runt, fram och tillbaka i rulltrappor, upp och ner i hissar utan förmåga att själva navigera i rummet. Överallt i hotellet, skriver Jameson, återfinns vilslna hotellgäster som inte hittar ut eller tillbaka till sina rum. Svårigheten att navigera inom hotellet kombineras med ett totaliserande anspråk – hotellet är byggt som ett substitut för staden – ett rum som ingen skall behöva lämna, om de nu överhuvudtaget hittar ut. Enligt Jameson är detta hyperrum en analogi till den värld och de rum som skapas inom senkapitalismen – det är svårt att bjuda motstånd när orienteringsförmågan gått förlorad och makten återfinnas överallt och ingenstans.

JAG TÄNKER PÅ Jamesons analys när jag promenerar runt i Vävens inglasade "torg" i Umeå. Byggnaden

Väven är tänkt att sömlöst väva samman kultur och kapital i en tydlig manifestation av visionen om en kulturdriven ekonomisk tillväxt. På så vis har också byggprojektet kommit att bli en analogi över Umeås framtid – där kommun och Balticgruppen gemensamt äger och driver utvecklingen.

den som inrymmer både ett kulturhus och hotell belönades nyligen med det prestigefyllda Kasper Salinpriset. Priset väckte starka känslor både i Umeå och inom arkitekturkåren, inte minst för dess kontroversiella tillkomst. Allt tog fart 2008 när Umeå utsågs till europeisk kulturhuvudstad 2014.

Likt många andra städer före dem skulle Umeå komma att använda året som en katalysator för genomgripande förändringar av stadsrummet. Få av Umeås invånare förstod nog vad detta skulle komma att innebära. När Kulturhuvudstadsåret 2014 gått mot sitt slut kan det konstateras att det varit en minst sagt turbulent tid med en rad medborgerliga protester mot en lomhörd kommun som i allt högre grad kommit att sitta i knät på stadens mest inflytelserika fastighetsägare Balticgruppen. Protesterna har bland annat gällt rivningen av Umeås centrala mötesplats Apberget till förmån för gallerian med det (oavsiktligt) ironiska namnet Utopia men också flytten av stadsbiblioteket från dess tidigare väl fungerade plats mitt i staden till kulturhuset Väven, med en påföljande hyreskostnad på 65

KRISTINA JANSSON. Molotovs Magic Lantern (2012).

Bild: VISIT UMEÅ

slinka in. Och Väven spricker likt ett troll i solsken, skriver Catharina Thörn om kulturhuset och hotellet i Umeå.

möter kapitalet

miljoner per år. Väven ägs gemensamt av kommunen och Balticgruppen genom det nystartade bolaget Väven AB och är såväl ett kulturellt prestigeprojekt som ett ekonomiskt riskprojekt för kommunen. Som sådant är byggnaden också en förtätad symbol för den omstrukturerade av både stadsrummet som stadsplaneringen som blivit allt vanligare i dag när makten flyttas ut i partnerskap mellan kommun och näringsliv och gränserna mellan privat och offentligt därmed suddas ut.

VÄVEN ÄR TÄNK att sömlöst väva samman kultur och kapital i en tydlig manifestation av visionen om en kulturdriven ekonomisk tillväxt. På så vis har också byggprojektet kommit att bli en analogi över Umeås framtid – där kommun och Balticgruppen gemensamt äger och driver utvecklingen.

På "torget", eller den västerbottniska piazzan som de också kallar platsen, går det att dricka kaffe på Kulturbageriet, handla delikatesser eller äta exklusivt på Gotthards krog. Här finns också incheckningen till hotellet som skall utgöra grunden till den "helt nya hotellkultur" som Vävens hotell U&Me marknadsförs med. Här finns nämligen ingen reception, endast en incheckningsautomat, konceptet går ut på att gästen själv skall skapa sin egen hotellvistelse. "Här bor man kompakt eller rymligt, spartanskt eller lyxigt, på låg eller hög höjd" som reklamslogan på torget lyder. Gäster kan välja mellan alltifrån att hyra ett tält

ÄMNET

Kulturhuset Väven är i första hand en byggnad som skall kommunicera att Umeå är en stad som har framtid och visioner – en stad med en prisbelönt ikonbyggnad som syns från skyn. Väven skall snarare beskådas än användas. Och häri ligger den problematik som präglar så mycket av samtida stadsutveckling, skriver **Catharina Thörn**.

SKRIBENTEN

Catharina Thörn är debattör och forskare vid institutionen för kulturvetenskaper, Göteborgs universitet. Mottog 2014 Sveriges Arkitekters kritikerpris.

(med extra varm sovsäck vintertid) till att bo i sviten på 36 kvadratmeter. Därifrån bygger gästen sedan sin egen upplevelse med olika "add-ons". Vad sägs om att baka din egen frukostfralla – kostnad 1 100 kronor. Eller varför inte boka en Umeåprofil som kommer till ditt rum på kvällen och läser en godnattsaga med Umeådialekt som utlovas att lugna och vagg dig till sömns. Även denna tjänst kostar 1 100 kronor. Här verkar inget omöjligt – allt från popcornmaskin till elgitarr med förstärkare går att beställa till rummet. För den som vill slå på stort går det att hyra en hel helikopter.

FRÅN TORGET LEDER vägen rakt in i Stadsbiblioteket och de rum som kallas för "stadskvarteret" och "älvskvarteret". Här är utrymna noggrant namngivna och programmatiskt uppfostrande: "ordna", "mixa", "väv", "alstra", "reflektera", "ventilera", "jobba", "skratta", "tänk", "gör", "fundera" och, tillslut, "andrummet". Det senare är ett rum med vit hel-täckningsmatta som också täcker väggarna, vita stolar, vita avskärmande tygstycken, lampor med ett starkt vitt ljussken – kanske ska det påminna om en isborg – men det känns mest som en isole-ringscell. När mörkret faller syns inte älven utanför utan endast din egen spegelbild som reflekteras i fönstret när du sjunker ned på en av de hårda stolarna.

I juryns motivering till Kasper Salinpriset hyllades byggnaden för att dess interiörer är så gene-

rella att verksamheterna kan bytas ut över tid. Men generaliteten är inte funktionell för en offentlig verksamhet som ett stadsbibliotek. Trots omfattande kvadratmeter innehåller biblioteket nu färre böcker, hyllorna är lägre vilket skapar överblick och utsikt samtidigt som många besökare klagat på att det är svårt att hitta. De moderna stolar som pryder biblioteket är antingen mycket höga eller mycket låga vilket skapar problem för äldre eller funktionshindrade. I protest har besökare satt upp varningsskyltar på alla stolar där det finns risk att den som satt sig ned inte kan ta sig upp igen. Och i en stad som en stor del av året präglas av mörker återspeglar de stora fönstren endast insidan vilket skapar en instängd känsla. Besöksstatistiken har gått ned, borta är bibliotekens tidigare funktion att vara den plats där människor kunde slinka in i väntan på bussen. Och Väven spricker bokstavligt likt ett troll i solsken. Sprickor går att finna i väggar och på trappsteg. Den guldfärgade mässing som skall skapa elegans i trappuppgångar och på skåp solkas vid beröring vilket förstärker dissonansen mellan bilden av Väven och dess verkliga uppenbarelse.

VÄVEN ÄR I första hand en byggnad som skall kommunicera att Umeå är en stad som har framtid och visioner – en stad med en prisbelönt ikonbyggnad som syns från skyn. Väven skall snarare beskådas än användas. Och häri ligger den problematik som präglar så mycket av samtida stadsutveckling – att kommuner i allt högre grad bygger bilden av staden – som klabas ut genom väl designade webbsidor och marknadsföringsbroschyrer. Men att bygga bilden av en stad är något helt annat än att skapa en kommun för och med dess invånare. Oron för hur Umeå skall komma att utvecklas är befogad.

I den intensiva debatt som pågått i Umeå har kritikerna ofta anklagats av de styrande för att vara emot förändring – där motståndet mot flytten av Stadsbiblioteket fått symbolisera denna ovilja. Men egentligen handlar debatten inte om flytten av biblioteket utan om det privata näringslivets inflytande över stadsutvecklingen. Balticgruppen, som är ett familjeägt företag helt baserat i Umeå, har de senaste åren stärkt sin roll som ledare av Umeås framtid bland annat genom det nybyggda konstnärliga campus, som även det ligger vid älven. Biblioteksflytten är med andra ord ett strategiskt steg för att befästa en redan framväxande maktkonstellation i staden. Och i grunden handlar protesterna om just detta.

NÄR MÖRKRET LAGT sig över Umeå och jag lämnat Väven bakom mig kan jag inte annat än undra över varför detta projekt tilldelats Sveriges mest prestigefyllda arkitekturpris. Inte bara har arkitekturen anklagats för att vara plagiat – Vävens exteriör är förvillande lik punkthuset Tuborg Syd i Köpenhamn – hela projektet saknar en grundad analys av städers sociala och kulturella dynamik vilket är befogad att kräva när offentliga byggnader skapas. Låt oss hoppas att arkitektkåren kan bättra än så här.

CATHARINA THÖRN

Bild: LEIF R. JANSSON
YASAR KEMAL. 1923–2015.

Yasar Kemals bortgång

När jag började söka mig in i litteraturens värld, på 1970-talet, var Yasar Kemal en självklar gestalt. Hans magnum opus, *Låt tistlarna brinna*, stod i de flesta bokhyllor hos läsande människor. Hans förhållande till Sverige var speciellt, han var politisk flykting här i slutet av 70-talet, på flykt undan en av Turkiets otaliga militärdiktaturer.

KOMMENTAR

HAN FÖRKROPPSLIGADE det nyvakna intresset för utomeuropeisk litteratur, han sattes i samband med den turkiska och kurdiska invandringen till Sverige. Och med sina kommunistiska sympatier passade han förstås perfekt för 70-talsvänstern, som ännu inte styrt över i den postmoderna fällan med intresse för religion och etnicitet utan fortfarande ansåg att litteraturens viktigaste tema var konflikten mellan egendomsägare och egendomslösa. Det vill säga just exakt Yasar Kemals ständiga tema.

Han förkroppsligade det nyvakna intresset för utomeuropeisk litteratur

Dessutom skrev han med magisk realism grundad i den anatoliska, kurdiska och turkiska folkulturen. Han var kort sagt som klippt och skuren för tidens svenska kulturliv. Sedan blev han bortglömd, eller kanske snarare bortträngd. Han fick aldrig Nobelpriset, han fick visserligen Stig Dagermanpriset 1997, men då fanns det redan så många andra storheter, från andra kulturer, att läsa och teoretisera kring.

NU NÄR HAN är död kanske det är läge för en liten, rättmätig Kemal-renässans. Kurdisk och turkisk historia är ju inte precis inaktuell i dagsläget, och förhållandet mellan kurderna och den turkiska centralmakten, som formade hela Yasar Kemals liv och verk, har kommit i ett nytt läge. I Turkiet blev han i alla fall, efter förföljelser och fängelsedomar, till slut hyllad som nationalförfattare.

BJÖRN GUNNARSSON